

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Ecocide: een fair label? De terminologie van een populaire nieuwe milieustrafbaarstelling met hooggespannen verwachtingen

Lopik, S.J.

Citation

Lopik, S. J. (2022). Ecocide: een fair label?: De terminologie van een populaire nieuwe milieustrafbaarstelling met hooggespannen verwachtingen. *Nederlands Juristenblad*, 97(21), 1676-1682. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3309972>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3309972>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

ECOCIDE: EEN FAIR LABEL?

- Klimaat en het Koninkrijk
- Hoever staat de achterdeur van de coffeeshop open voor ontneming?
- Geslachtsregistratie van de ouders en de rechten van het kind
- Interlandelijke adoptie en het recht op identiteit

P. 1675-1760 JAARGANG 97 17 JUNI 2022

21

Vooraf 1352 1675

Prof. mr. Y. Buruma

Wensdenken over witwassen en afpakken
Wetenschap 1353 1676

Mr. S.J. Lopik

Ecocide: een fair label?

De terminologie van een populaire nieuwe milieustrafbaarstelling met hooggespannen verwachtingen

Focus 1354 1683

Mr. dr. D.J.E. Misiedjan

Klimaat en het Koninkrijk

Waarom de internationale klimaatafspraken niet gelden voor de Caribische eilanden

Praktijk 1355 1689

Mr. R.B. Milo

Mr. drs. G.A.C. Beckers

Hoever staat de achterdeur van de coffeeshop open voor ontneming?
Focus 1356 1697

Dr. G. Leertouwer LLM BA

Geslachtsregistratie van de ouders en de rechten van het kind

Beoordeling van de Transgender-wet vanuit het belang van het kind

Opinie 1357 1704

P. Noordoven LLM, BA

Interlandelijke adoptie en het recht op identiteit
Rubrieken
1358-1377 Rechtspraak 1706

1378 Boeken 1727

1379-1391 Tijdschriften 1728

1392-1428 Wetgeving 1733

1429-1432 Nieuws 1753

1433 Universitair nieuws 1757

1434 Personalía 1758

1435 Agenda 1759

Het opzetten van een

ENORM systeem om

witwassen op het **SPOOR** te

komen en dan niet eens te

KIJKEN en te **GEBRUIKEN**

wat dat systeem heeft

OPGELEVERD is eigenlijk

nog **ERGER** dan wens-

denken **Pagina 1675**

Mocht de wetgever al overgaan tot een **STRAFBAARSTELLING** van **ECOCIDE**, dan lijkt een algehele **HERZIENING** van het materiële milieustrafrecht daarbij op zijn **PLAATS** **Pagina 1682**

De **GEVOLGEN** van klimaatverandering worden **GEVOELD** in een lokale context die sociaal-economische **UITDAGINGEN** kent. Vooral voor deze regio is het **BELANGRIJK** dat de gevolgen van klimaatverandering worden **BEPERKT** **Pagina 1685**

De **VRAAG** die strafrechters zich met deze wetenschap voortaan moeten **STELLEN**, is of een **ONTNEMINGSMAATREGEEL** na toepassing van een rechterlijk pardon nog van een **EVENREDIGE** overheidsreactie getuigt. Wij menen van **NIET** **Pagina 1696**

Het IVRK benadrukt wel sterk het **BELANG** van het **KIND** om **GEHOORD** te kunnen worden, zeker bij **INGRIJPENDE** besluiten **Pagina 1703**

Ruim **22.000** bedrijven zullen te maken krijgen met het **OPENBAAR** maken van de toegekende **FOSFAATRECHTEN** **Pagina 1751**

In algemene zin kan worden gezegd dat in Nederland **JURIDISCHE PROCEDURES** niet als middel worden aangewend om **JOURNALISTEN** en mensenrechtenverdedigers te **INTIMIDEREN** of bedreigen **Pagina 1752**

De **ALGEMENE REKENKAMER** vindt dat de Minister van JenV hiermee een **BEPERKTE** invulling geeft aan haar wettelijke **BEVOEGDHEDEN** om te sturen op de resultaten in de **AFPAKKETEN** **Pagina 1754**

Ecocide: een fair label?

De terminologie van een populaire nieuwe milieu-strafbaarstelling met hooggespannen verwachtingen

Sjoerd Lopik¹

Het strafrechtelijke principe van *fair labelling* houdt in dat delicten een accurate kwalificatie horen te krijgen, om zo een eerlijk beeld van het strafbare gedrag in kwestie te geven. De laatste jaren is de term ecocide in zwang geraakt met een bijbehorende roep om internationale dan wel nationale strafbaarstelling van dit delict. In dit artikel wordt besproken of ecocide een *fair label* voor zo'n nieuw delict in het Nederlands strafrecht zou kunnen zijn. Of ecocide een *fair label* is, blijkt onder andere af te hangen van de redactie van de strafbaarstelling. Die redactie zal allesbehalve gemakkelijk zijn; de wetgever zal op allerlei vragen stuiten die zich niet zomaar laten beantwoorden.

1. Inleiding

De afgelopen jaren is veel aandacht voor een strafbaarstelling van ecocide ontstaan. Deze aandacht richtte zich aanvankelijk met name op het internationaal strafrecht, waarbij voorstellen werden gedaan voor een milieustrafbaarstelling in het Statuut van Rome. Inmiddels lijken pleidooien voor ecocidewetgeving zich steeds vaker op de nationale strafrechtstelsels te richten. Frankrijk nam in augustus 2021 een wet aan die ecocide strafbaar stelt, en het Belgische parlement keurde in december 2021 een resolutie goed die verzoekt om een onderzoek naar zo'n wet. GroenLinks en de Partij voor de Dieren pleiten voor een Nederlandse strafbaarstelling. Volgens voorstanders kan ecocidewetgeving een belangrijk antwoord bieden op de grote ecologische crises van onze tijd, waaronder klimaatverandering.

De term ecocide roept associaties met genocide op. Dit is ook de bedoeling van veel voorstanders van ecocidewetgeving. Higgins, een Britse advocate die streed voor zo'n strafbaarstelling, stelde bijvoorbeeld in een interview in de Volkskrant: 'Ecocide staat voor mij op gelijke voet met genocide'.² Mede door de sterke associaties die de naam van het delict oproept, heeft ecocide een grote marketingwaarde voor politici. Tegelijkertijd maken deze associaties de term omstreden. Allerlei auteurs betwijfelen of het wel terecht is om milieuschade met eenzelfde zwaarte als genocide te behandelen.³ Gezien deze discussie over de terminologie van het delict, moet de vraag worden gesteld of ecocide wel een *fair label* zou zijn. Het strafrechtelijke principe van *fair labelling* houdt in dat delicten een accurate kwalificatie horen te krijgen, om zo een eerlijk beeld van het strafbare gedrag in kwestie te geven.

In dit artikel bespreek ik of ecocide een *fair label* voor een nieuw delict in het Nederlands strafrecht kan zijn. Hiertoe geef ik eerst een omschrijving van ecocide op basis van verschillende voorstellen voor strafbaarstellingen in het internationaal en nationaal strafrecht. Ook sta ik stil bij recente ontwikkelingen, waaronder de oproepen van GroenLinks en de Partij voor de Dieren voor een Nederlandse strafbaarstelling. Op basis van een analyse van deze internationale en nationale voorstellen, formuleer ik de belangrijkste kenmerken van ecocidewetgeving voor een mogelijke Nederlandse strafbaarstelling. Vervolgens introduceer ik het *fair labelling*-principe en pas ik dit toe op een eventuele Nederlandse strafbaarstelling van ecocide. Tot slot werp ik een blik vooruit op een mogelijk Nederlands wetgevingstraject.

2. Ecocide

2.1. Inleiding

De term ecocide is een combinatie van het Griekse woord '*oikos*', dat huis of verblijfplaats betekent, en de Latijnse term '*caedere*', dat vernietigen of neerslaan betekent. Een vertaling van ecocide komt daarmee neer op het vernietigen van de verblijfplaats. Gezien het hedendaagse gebruik

Een vertaling van ecocide komt neer op het vernietigen van de verblijfplaats

van het woorddeel 'eco', kan ecocide ook worden vertaald als het vernietigen van een ecosysteem. De Amerikaanse bioloog Galston introduceerde het begrip in 1970. Hij kwalificeerde daarmee de ontbossing van grote stukken land met Agent Orange door het Amerikaanse leger tijdens de Vietnamoorlog.⁴ De term wordt op dit moment voornamelijk gebruikt bij oproepen tot een strafbaarstelling. Daarbij worden zowel algemene als concrete voorbeelden genoemd, zoals illegale overbevissing, kernproeven,⁵ activiteiten van Shell in de Nigerdelta en de handel in gemodificeerde gewassen door Monsanto.⁶ In het dagelijks taalgebruik en in de wetenschapsgebieden buiten de rechtswetenschap en de criminologie komt de term momenteel beperkt voor.

2.2. Internationaal strafrecht

De huidige discussie over ecocide stamt uit het internationaal strafrecht, dat op dit moment nog geen zelfstandige milieustrafbaarstelling kent. Alleen specifieke milieuschade in oorlogstijd kan op grond van het Statuut van Rome worden vervolgd.⁷ Een zelfstandig milieudelict is wel bediscussieerd in het kader van de totstandkoming van dat verdrag, maar heeft de uiteindelijke versie niet gehaald. Mede daardoor bestond vervolgens enige tijd een beperkte aandacht voor milieucriminaliteit in het internationaal strafrecht.⁸ De discussie werd opnieuw aangewakkerd door Higgins, die in 2010 aan de International Law Commission voorstelde om ecocide op te nemen in het Statuut van Rome. Haar doel was om met zo'n strafbaarstelling een internationale milieuzorgplicht te vestigen.⁹ Zij omschreef ecocide als volgt:

'Ecocide is the extensive damage to, destruction of or loss of ecosystem(s) of a given territory, whether by human agency or by other causes, to such an extent that peaceful enjoyment by the inhabitants of that territory has been severely diminished.'¹⁰

Na Higgins' initiatief is de belangstelling voor zo'n strafbaarstelling verder toegenomen.¹¹ Inmiddels bestaat een levendig debat over een strafbaarstelling van ecocide in het internationaal strafrecht, en houden verschillende organisaties zich met het onderwerp bezig. Een van de meest vooraanstaande organisaties op het gebied van ecocidewet-

geving is de Stop Ecocide Foundation. Deze stichting gaf opdracht aan een panel van juristen, onder leiding van de Britse hoogleraar Sands, om te komen tot een juridische werkdefinitie van ecocide. Dit leidde in juni 2021 tot een voorstel voor een nieuwe bepaling in het Statuut van Rome, waarvan de officiële Nederlandse vertaling luidt:

'Voor de toepassing van dit Statuut wordt verstaan onder ecocide het verrichten van onrechtmatige of moedwillige handelingen met de wetenschap dat er een aanzienlijke kans bestaat dat ernstige alsmede omvangrijke dan wel langdurige schade aan het milieu wordt toegebracht door deze handelingen.'¹²

Het is goed verklaarbaar waarom voorstanders zich eerst op het internationaal strafrecht richtten. De grote ecologische problemen van onze tijd hebben veelal een grensoverschrijdend of zelfs mondiaal karakter. Een internationaalstrafrechtelijke reactie lijkt dan passend, omdat dit voor een mondiaal antwoord zorgt. Daarbij moet wel rekening worden gehouden met het feit dat een aantal van de landen die voor de meeste milieuvervuiling zorgen geen lidstaat van het Internationaal Strafhof zijn, zoals de Verenigde Staten, Rusland en China. Het opnemen van een nieuwe strafbaarstelling in het Statuut van Rome is een zeer ambitieus doel. Daarvoor is namelijk een twee derde meerderheid van de lidstaten vereist.¹³ Nationale strafbaarstellingen lijken een stuk bereikbaarder; in dat geval hoeft immers alleen een nationale wetgever met de strafbaarstelling in te stemmen. Het is daarom logisch dat voorstanders zich steeds vaker op de nationale strafrechtstelsels richten.

Het opnemen van een nieuwe strafbaarstelling in het Statuut van Rome is een zeer ambitieus doel. Nationale strafbaarstellingen lijken een stuk bereikbaarder

Auteur

1. Mr. S.J. Lopik is advocaat bij Allen & Overy te Amsterdam en buitenpromovendus bij het Instituut voor Strafrecht & Criminologie van de juridische faculteit van de Universiteit Leiden. Zijn onderzoek gaat over de rol van het strafrecht binnen het juridische antwoord op klimaatverandering.

Noten

2. M. Willemsen, 'Ecocide staat voor mij op gelijke voet met genocide', *De Volkskrant* 14 november 2015.
3. A. Greene, 'The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative', *Fordham*

Environmental Law Review 2019, afl. 30(3), p. 38.

4. N. Ahmed, 'Proof of Ecocide: Towards a Forensic Practice for the Proposed International Crime Against the Environment', *Archaeological and Environmental Forensic Science* 2017, afl. 1(2), p. 140-145.
5. A. García Ruiz, N. South & A. Brisman, 'Eco-Crimes and Ecocide at Sea: Toward a New Blue Criminology', *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 2020, afl. 66(1), p. 1-20 en P. Higgins, 'Seeding Intrinsic Values: How a Law of Ecocide will Shift our Consciousness', *Cadmus* 2021, afl. 1(5).
6. N.M.C.P. Jägers, 'Vernietiging van het

milieu: een internationaal misdrijf?' AA 2017, afl. 5, p. 365 en Verslag van het International Monsanto Moot Tribunal in Den Haag van oktober 2016, nl.monsantotribunal.org.

7. Art. 8(2)(b)(iv) Statuut van Rome.
8. R. Pereira, 'After the ICC Office of the Prosecutor 2016 Policy Paper on Case Selection and Prioritisation: Towards an International Crime of Ecocide?', *Criminal Law Forum* 2019, afl. 31 en G.K. Sluiter & B. van Straaten, 'Ecocide als internationaal misdrijf? Perspectieven op vervolging en berechting in Nederland', *BSb* 2020, afl. 3.
9. P. Higgins, D. Short & N. South, 'Protecting the planet: A proposal for a law of

ecocide'. *Crime, Law, and Social Change* 2013, afl. 59(3), p. 257.

10. P. Higgins, *Eradicating Ecocide: Laws and governance to prevent the destruction of our planet*, London: Shepherd-Walwyn Ltd. 2010, p. 62-64.
11. A. Greene, 'The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative', *Fordham Environmental Law Review* 2019, afl. 30(3), p. 7.
12. Stop Ecocide Foundation, *Legal definition of ecocide completed*, juni 2021, stopecocide.org/expert-drafting-panel.
13. Art. 121 lid 3 Statuut van Rome.

© Shutterstock

2.3. Nationaal strafrecht en Nederland

Tien landen kennen al geruime tijd een delict dat door Higgins als een strafbaarstelling van ecocide werd geduid, te weten Rusland, Kirgistan, Tajikistan, Wit-Rusland, Georgië, Vietnam, Oekraïne, Moldavië, Armenië en Kazachstan.¹⁴ Bij de doeltreffendheid van deze strafbaarstellingen kunnen vragen worden gesteld, aangezien er nauwelijks vervolgingen op grond van deze bepalingen plaatsvinden.¹⁵ Een van de redenen hiervoor kan zijn dat deze landen kampen met een aanzienlijke mate van corruptie, zo blijkt uit hun lage notering in de Corruption Perceptions Index van Transparency International.¹⁶ Ook andere landen zijn inmiddels met ecocidewetgeving bezig. Zo nam Frankrijk in augustus 2021 een wet aan na een veelbesproken wetgevingsproces. Het nieuwe delict is behoorlijk afgezwakt ten opzichte van eerdere voorstellen, maar wordt nog altijd als een strafbaarstelling van ecocide gekwalificeerd.¹⁷ In België nam de Commissie voor Buitenlandse Betrekkingen van de Kamer van Volksvertegenwoordigers in december 2021 een resolutie aan die pleit voor een strafbaarstelling van ecocide. De resolutie verzoekt de regering om ecocide als misdaad op te nemen in het Belgische Strafwetboek.¹⁸

De Nederlandse wetgever lijkt een nationale strafbaarstelling nog niet concreet te hebben overwogen, maar de

aandacht in het parlement neemt wel toe. Wassenberg, Tweede Kamerlid voor de Partij voor de Dieren, bepleitte in zijn *maiden speech* in 2015 een opname van ecocide in het internationaal strafrecht.¹⁹ Een motie die Tweede Kamerlid Van Raan, van diezelfde partij, in november 2018 indiende voor 'een inventarisatie [...] van het begrip ecocide' werd niet door de Tweede Kamer aangenomen.²⁰ Een initiatiefnota van Van Raan uit 2020 roept uitbreider op om tot strafbaarstelling van ecocide over te gaan. Daarbij noemt Van Raan uitdrukkelijk ook het nationale strafrecht.²¹ Het kabinet stelde in reactie op de initiatiefnota dat zij een strafbaarstelling van ecocide niet de gekozen weg vindt om milieuproblemen aan te pakken.²² Tijdens de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 pleitte naast de Partij voor de Dieren ook GroenLinks voor een strafbaarstelling van ecocide.²³ Ook GroenLinks wil een strafbaarstelling in zowel het internationale als het nationale strafrecht.²⁴

2.4. Vier centrale kenmerken van ecocidewetgeving

Hoe een Nederlandse strafbaarstelling er uit zou moeten zien, is vooralsnog in de literatuur niet concreet onderzocht of voorgesteld. Met het oog op zo'n strafbaarstelling, levert een analyse van bestaande internationale en nationale voorstellen voor ecocidewetgeving vier veelvoorkomende kenmerken op. Het is aannemelijk dat een

Nederlandse strafbaarstelling door deze voorstellen zou zijn geïnspireerd, en daarmee grotendeels door deze kenmerken zou worden gevormd. Ik zal deze daarom kort toelichten. Het delict (i) omvat alleen de meest vergaande milieuvervuiling; (ii) is ecocentrisch; (iii) kent geen, of een beperkte, administratieve afhankelijkheid; en (iv) draagt de kwalificatie ecocide.

Ten eerste gaat het delict alleen op voor de meest grove vormen van milieuvervuiling. Kleinere milieuvergripen zouden dus buiten de reikwijdte van de strafbaarstelling moeten vallen. De meeste voorstellen voor een strafbaarstelling van ecocide sluiten voor de vereiste mate van milieuschade aan bij artikel 1 lid 1 Verdrag inzake het verbod van militair of enig ander vijandelijk gebruik van milieuveranderingstechnieken, dat spreekt van 'wide-spread, long-lasting or severe effects', oftewel omvangrijke, langdurige of ernstige gevolgen. Sommige voorstellen kennen een variatie hierop, zoals de definitie van het Sands-panel dat verwijst naar 'ernstige alsmede omvangrijke dan wel langdurige schade'.²⁵ Deze begrippen worden niet overal op dezelfde manier geïnterpreteerd. Zo is volgens de Franse ecodidewet sprake van langdurige milieuschade als deze ten minste zeven jaar aanhoudt.²⁶ Higgins gaat op dit gebied uit van een periode van minimaal enkele maanden of een seizoen.²⁷

Daarnaast is het delict ecocentrisch. Het milieu is het beschermde rechtsgoed, en niet de mens. De voornoemde

voorstellen kennen dus geen vereiste dat sprake moet zijn van schade aan de menselijke gezondheid of het menselijk leven.²⁸ Dit zou een kentering voor het huidige Nederlandse milieustrafrecht zijn, dat op dit moment grotendeels antropocentrisch is. Zo leiden de centrale bepalingen van het milieustrafrecht, artikel 173a en 173b Sr, alleen tot aansprakelijkheid als sprake is van gevaar voor de menselijke gezondheid of levensgevaar. Volgens verschillende auteurs komen veel van de huidige ecologische crises voort uit het feit dat juridische stelsels de mens centraal zetten. Ecocide zou als ecocentrisch delict daarom voor een benodigde omslag zorgen en van grote toegevoegde waarde zijn voor de bescherming van de natuur.²⁹ Overigens wordt het opnemen van een ecocentrisch delict in de Nederlandse milieustrafrechtliteratuur, zeer terecht, al geruime tijd bepleit.³⁰

Ten derde kent het delict geen, of een beperkte, administratieve afhankelijkheid. Deze afhankelijkheid houdt in dat het milieustrafrecht voor zijn reikwijdte aansluit bij het bestuursrechtelijke milieurecht, en wordt beschouwd als 'een van de belangrijkste kenmerken van het milieustrafrecht'.³¹ Het milieustrafrecht kan daardoor pas in actie komen als sprake is van een schending van een bestuursrechtelijke norm. Als een verdachte handelde in overeenstemming met een bestuursrechtelijk voorschrift in wet, regel of vergunning, dan kan hij zich op de rechtvaardigende of strafuitsluitende werking daarvan beroepen.³² Op de administratieve afhankelijkheid in het

Het milieu is het beschermde rechtsgoed, en niet de mens. De voornoemde voorstellen kennen dus geen vereiste dat sprake moet zijn van schade aan de menselijke gezondheid of het menselijk leven

14. P. Higgins, D. Short & N. South, 'Protecting the planet: a proposal for a law of ecocide', *Crime Law Soc Change* 2013, afl. 59, p. 264. Dit wordt vaak herhaald in andere publicaties, zoals in V. Schwegler, 'The disposable nature: the case of ecocide and corporate accountability', *Amsterdam Law Forum* 2017, afl. 9(3), p. 94.

15. A. Greene, 'The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative', *Fordham Environmental Law Review* 2019, afl. 30(3), p. 21.

16. Transparency International, *Corruption Perceptions Index 2020*, [transparency.org/en/cpi/2020/index/nzl](https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/nzl).

17. Art. L231-1 en L231-3 Code de l'environnement. Deze werden aangenomen met LOI n° 2021-1104 du 22 août 2021 portant lutte contre le dérèglement climatique et renforcement de la résilience face à ses effets.

18. Resolutie van de Belgische Kamer van

Volksvertegenwoordigers van 29 juni 2021, Doc 55 1429/002, www.lachambre.be/FLWB/PDF/55/1429/55K1429002.pdf.

19. *Handelingen II* 2015/16, nr. 2, item 16, p. 11-12.

20. *Kamerstukken II* 2018/19, 34952, nr. 36, p. 1.

21. *Kamerstukken II* 2020/2, 35690, nr. 2, p. 3.

22. Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken en de Minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking van 26 april 2021, referentie 35690/2021D01852, p. 1.

23. Verkiezingsprogramma 2021 van de Partij voor de Dieren, partijvoordieren.nl/uploads/algemeen/Verkiezingsprogramma-Partij-voor-de-Dieren-Tweede-Kamerverkiezingen-2021.pdf, p. 11 en Verkiezingsprogramma 2021 van GroenLinks, groenlinks.nl/sites/groenlinks/files/2021-03/GroenLinks_Verkiezingsprogramma%202021.pdf, p. 20.

24. GroenLinks, *Waarom we ecocide strafbaar moeten maken*, groenlinks.nl/klimaat/waarom-we-ecocide-strafbaar-moeten-maken.

25. Stop Ecocide Foundation, *Legal definition of ecocide completed*, juni 2021, stopecocide.earth/expert-drafting-panel.

26. Art. L231-1 Code de l'environnement.

27. P. Higgins, *Eradicating Ecocide: Laws and governance to prevent the destruction of our planet*, London: Shephard-Walwyn Ltd. 2010, p. 64.

28. S. Malhotra, 'The international crime that could have been but never was: an English school perspective on the ecocide law', *Amsterdam Law Forum* 9/3, 2017.

29. M. Crook, D. Short & N. South, 'Ecocide, genocide, capitalism and colonialism: Consequences for indigenous peoples and global ecosystems environments', *Theoretical Criminology* 2018, afl. 22(3), p. 304-305 en C. Cullinan, *Wild Law: A Manifesto for Earth Justice*, White River Junction:

Chelsea Green Publishing 2011, p. 144.

30. Zie bijvoorbeeld I.M. Koopmans, *De strafbaarstelling van milieuverontreiniging* (diss.), Arnhem: Gouda Quint 1996 en M.G. Faure, Th.A. de Roos & M.J.C. Visser, *Herziening van het commune milieustrafrecht*, Deventer: Gouda Quint 2001.

31. I.M. Koopmans, 'De strafbaarstelling van milieuverontreiniging in Nederland', in: M.J.C. Visser & A. de Lange (red.), *Milieustrafrecht: Onderzoek en aanbevelingen voor theorie en praktijk*, Den Haag: Boom juridische uitgevers 2007, p. 63.

32. M.G. Faure, 'De gevolgen van de "administratieve afhankelijkheid" van het milieustrafrecht: een inventarisatie van knelpunten', in: M.G. Faure, J.C. Oudijk & D. Schaffmeister (red.), *Zorgen van heden: opstellen over het milieustrafrecht in theorie en praktijk*, Arnhem: Gouda Quint 1991, p. 91-150.

Nederlandse milieustrafrecht bestaat al ten minste sinds de jaren tachtig kritiek, en de literatuur kent verschillende voorstellen om deze te beperken.³³ Een voorbeeld van een ecocidevoorstel zonder administratieve afhankelijkheid is dat van Higgins.³⁴ De conceptstrafbaarstelling van het panel onder leiding van Sands kent een gedeeltelijke administratieve afhankelijkheid. In hun voorstel kunnen immers niet alleen onrechtmatige handelingen als ecocide kwalificeren, maar ook moedwillige handelingen die niet onrechtmatig zijn.³⁵ De Franse ecidestrafbaarstelling vormt een uitzondering op dit kenmerk. Deze kan namelijk alleen leiden tot aansprakelijkheid bij schendingen van bepaalde bestuursrechtelijke regelgeving en kent daarmee wel een administratieve afhankelijkheid.³⁶

Tot slot draagt het delict de kwalificatie ecocide. Dit vierde kenmerk is het hoofdonderwerp van dit artikel. Deze kwalificatie roept namelijk vragen en discussie op. Ik zal nagaan of een delict dat de eerste drie kenmerken bezit, gerechtvaardigd ecocide kan worden genoemd. Voor deze analyse gebruik ik het strafrechtelijke principe van *fair labelling*.

3. Het principe van *fair labeling*

Delictsomschrijvingen in het Wetboek van Strafrecht kennen in bepaalde gevallen een kwalificatie. Deze kwalificatie zorgt voor een benaming van het delict. Zo wordt in artikel 284 omschreven dat het delict het etiket moord draagt. Andere voorbeelden van een delictsomschrijving met daarin zo'n kwalificatie zijn verkrachting,³⁷ oplichting,³⁸ mensensmokkel,³⁹ straatschenderij⁴⁰ en diefstal.⁴¹ Deze kwalificaties horen volgens het *fair labelling*-principe een eerlijk beeld te geven van het gedrag dat in de

Kwalificaties horen volgens het *fair labelling*-principe een eerlijk beeld te geven van het gedrag dat in de delictsomschrijving wordt omschreven

delictsomschrijving wordt omschreven. Binnen het strafrecht moet worden gestreefd naar kwalificaties van delicten die representeren hoe de maatschappij ze ziet, waarbij de zwaarte van de wetsovertreding een belangrijke rol speelt. Bij een veroordeling zijn immers niet alleen de onderliggende feiten van belang, maar ook het etiket van het delict waarvoor wordt veroordeeld.⁴² Dit *label* geldt daarmee als een belangrijk communicatiemiddel naar zowel de veroordeelde, slachtoffers als de maatschappij.

Het strafrecht moet ernaar streven om een zinvol onderscheid tussen delicten aan het publiek te communiceren. *Fair labelling* biedt de mogelijkheid om zo'n rangschikking tussen verschillende delicten te maken. Ook kan het *label* na de strafzaak en tenuitvoerlegging van de straf dienen als communicatiemiddel, bijvoorbeeld door-

dat het etiket in justitiële documentatie staat vermeld. Tot slot kunnen veroordelingen met een bepaalde benaming zorgen voor obstakels voor de veroordeelde in aanbestedingsprocedures.⁴³ Een *unfair label* zorgt ervoor dat het publiek denkt dat de veroordeelde zich schuldig heeft gemaakt aan een lichter of zwaarder vergrijp dan waartoe hij is veroordeeld. Dit kan er ook voor zorgen dat een veroordeelde ervaart dat hij een oneerlijk *label* krijgt opgespeld of dat een slachtoffer zich onvoldoende door de veroordeling gehoord voelt. Het maatschappelijk vertrouwen in het strafrecht kan hierdoor worden geschaad.

Het principe van *fair labelling* komt met name in de Angelsaksische literatuur aan de orde. Nederlandse auteurs staan over het algemeen maar beperkt bij het principe stil. Dat betekent niet dat het *fair labelling*-beginsel geen rol speelt in het Nederlands strafrecht. Zo maakt het Wetboek van Strafrecht door middel van kwalificaties een onderscheid tussen delicten. Niet alleen in strafbaarstellingen, maar ook in de Nederlandse rechtspraak komt *fair labelling* aan bod. Als een rechter beoordeelt of er sprake is van een gerechtvaardigde kwalificatie, hoewel alle delictsbestanddelen worden vervuld, wordt ook wel gesproken van een typiciteitsbenadering.⁴⁴ Het bekendste Nederlandse voorbeeld hiervan uit het afgelopen decennium is het *Tongzoen*-arrest uit 2013, waarin het ging om een gedwongen tongzoen.⁴⁵ Strikt genomen valt dit onder het seksueel binnendringen van het lichaam van een ander, en kan dit daarmee als verkrachting kwalificeren. De Hoge Raad bevestigde dit in eerdere arresten, maar kwam hier in 2013 op terug. De Hoge Raad overwoog ten aanzien van de kritiek op zijn eerdere uitspraken:

‘Die kritiek houdt naar de kern bezien in dat het bestempelen van een tongzoen als verkrachting in strijd is met het algemene spraakgebruik en buiten het door het begrip verkrachting afgegrensde kader treedt, terwijl in voorkomende gevallen de toepassing van een ander, de seksuele integriteit eveneens beschermend, wettelijk kader meer geëigend kan zijn [...]. Voorts is als bezwaar verwoord dat een veroordeling ter zake van verkrachting als onjuist en onrechtvaardig wordt ervaren omdat een tongzoen in redelijkheid niet op één lijn kan worden gesteld met geslachtsgemeenschap of een – wat betreft de ernst van de inbreuk op de seksuele integriteit – daarmee vergelijkbare gedraging.’⁴⁶

Het *fair labelling*-principe komt in het Nederlands strafrecht dus niet vaak met zoveel woorden aan bod, maar is wel degelijk van belang. De wetgever hoort bij het principe stil te staan in wetgevingstrajecten voor nieuwe strafbaarstellingen. Dit is zeker het geval bij delicten waarvan de kwalificatie ter discussie staat, zoals bij ecocide. Gezien de ontwikkelingen die ik in de vorige paragraaf schetste, is het goed denkbaar dat zo'n wetgevingstraject in Nederland aanstaande is.

4. Ecocide als *fair label*

Het principe van *fair labelling* biedt argumenten zowel voor als tegen een strafbaarstelling van ecocide. Het is allereerst opvallend dat binnen het milieustrafrecht op dit moment nog geen echt *label* bestaat. Het commune

milieustrafrecht kent de artikelen 173a en 173b Sr, maar een overtreding daarvan wordt niet met een kwalificatie anders dan het cijfer van de bepaling en het bijbehorende wetboek aangeduid. Ook overtredingen van het bijzonder milieustrafrecht kennen geen kwalificatie. In het dagelijks taalgebruik komen wel enkele begrippen voor om wederrechtelijke milieuvervuiling te duiden, zoals mestfraude en afvalcriminaliteit. In het juridisch discours ontbreekt het echter aan zo'n kwalificatie. Dit is opmerkelijk, zeker in een tijd van grote ecologische crises. Milieuofficier De Rijck besprak in een interview in 2020 de problemen die hij signaleert in het Nederlandse milieustrafrecht:

'Het probleem begint al met de taal. Het Wetboek van Strafrecht gebruikt rauwe woorden als moord, afpersing en verkrachting. Dan voel je dat het erg is. Bij milieudelicten is de taal neutraal, bijna ambtelijk: "handelen in strijd met de vergunning" of: "je houdt je niet aan de voorschriften".'⁴⁷

Ecocidewetgeving zou zorgen voor een milieustrafbaarstelling met een kwalificatie. Een strafbaarstelling van ecocide zou deze leemte in het milieustrafrecht dan ook, al dan niet deels, kunnen opvullen. Daarbij moet dan wel de vraag worden gesteld of ecocide een geschikte kwalificatie is om dat te doen. Enerzijds kan worden betoogd dat de term de lading van de relevante gedragingen dekt. Een vertaling van ecocide komt immers neer op het vernietigen van een ecosysteem. Het is goed verdedigbaar dat bepaalde vergaande milieuvervuiling, zoals kernrampen en grote olielekken, als zodanig kan kwalificeren. Het zou in dat kader dan wel van doorslaggevend belang zijn dat alleen dergelijke extreme vormen van vervuiling binnen de reikwijdte van de delictsomschrijving zouden vallen. De vertaling zorgt immers voor een te ingrijpend *label* voor lichtere milieuvergrijpen, zoals milieuschade die beperkt is in omvang of die snel wordt hersteld.

Het grote publiek zal de kwalificatie ecocide echter niet in de eerste plaats met zijn vertaling uit het Grieks en Latijn associëren. De term doet op het eerste gezicht immers met name denken aan genocide. Volgens sommigen zijn dergelijke associaties op zijn plaats, zoals ik in de

inleiding van dit artikel aangaf. Andere auteurs zijn minder positief over deze associaties. Zij denken bijvoorbeeld dat ecocidewetgeving de schijn kan wekken dat genocide wordt gebagatelliseerd.⁴⁸ In de Nederlandse literatuur uitte Jägers zich terecht kritisch over de vergelijking met genocide. Zij stelt onder meer:

'De handelingen die worden geduid als ecocide hebben weliswaar verstrekkende gevolgen maar zijn toch van een andere aard. Het hanteren van deze terminologie kan een devaluerend effect hebben op de begrippen genocide of misdrijven tegen de menselijkheid.'⁴⁹

De wetgever moet inderdaad waakzaam zijn indien hij ecocide strafbaar wil stellen, om te voorkomen dat het nieuwe delict een effect heeft op het beeld dat van genocide bestaat. Genocide is echter een term die dusdanig stevig in het maatschappelijk en juridisch taalgebruik is verankerd, dat van bagatellisering naar mijn verwachting niet snel sprake zal zijn.

Toch is het ongemakkelijk om ecocide op één lijn te stellen met genocide. Ten eerste beschermt de strafbaarstelling van genocide het menselijk leven, terwijl een strafbaarstelling van ecocide de natuur zou beschermen. Het Nederlandse recht acht de waarde van het menselijk leven over het algemeen hoger dan die van de natuur. Zelfs de belangrijkste Nederlandse milieustrafrechtbepalingen, artikel 173a en 173b Sr, zijn bedoeld om de menselijke gezondheid te beschermen, en dienen dus niet primair ter bescherming van het milieu. Op het gebied van de juridische waarde van de natuur is de laatste jaren wel veel ontwikkeling gaande.⁵⁰ Het staat echter buiten kijf dat het uitgangspunt op dit moment blijft dat de mens meer juridische waarde krijgt toebedeeld dan de natuur. Ten tweede is de intentie van de dader bij feiten die als genocide kwalificeren anders dan bij het soort feiten dat vaak als ecocide wordt aangemerkt. Waar genocide moet zijn uitgevoerd met het oogmerk om een bevolkingsgroep te vernietigen om als zodanig te kwalificeren,⁵¹ is ecocide veelal een bijproduct van economische processen dat de dader op zichzelf niet nastreeft. Op basis van deze gronden zal genocide veelal als ernstiger worden gepercipieerd

33. Zie bijvoorbeeld I.M. Koopmans, *De strafbaarstelling van milieuverontreiniging* (diss.), Arnhem: Gouda Quint 1996 en M.G. Faure, Th.A. de Roos & M.J.C. Visser, *Herziening van het commune milieustrafrecht*, Deventer: Gouda Quint 2001.

34. P. Higgins, *Eradicating Ecocide: Laws and governance to prevent the destruction of our planet*, London: Shephard-Walwyn Ltd. 2010, p. 62-63.

35. Stop Ecocide Foundation, *Legal definition of ecocide completed*, juni 2021, stop-ecocide.org/expert-drafting-panel.

36. Art. L231-1 en L231-3 Code de l'environnement.

37. Art. 242 Sr.

38. Art. 326 lid 1 Sr.

39. Art. 197a lid 1 Sr.

40. Art. 424 lid 1 Sr.

41. Art. 310 Sr.

42. A.P. Simester & A. von Hirsch, *Crimes, Harms and Wrongs: On the Principles of Criminalisation*, Oxford: Hart Publishing 2014, p. 202-208 en J. de Hullu, *Materieel strafrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2021, par. II.2.2 (via Kluwer Navigator).

43. Idem. Zie ook G. Betts, 'Robbery and the Principle of Fair Labelling', *The Journal of Criminal Law* 2019, afl. 83(3), p. 209 en J. Chalmers & F. Leverick, 'Fair Labelling in Criminal Law', *The Modern Law Review Limited* 2008, afl. 71(2), p. 221 en 234-235.

44. J.G.H. Altena, 'Het rechtsbeschermend potentieel van de wettelijke kwalificatie:

gedachten over Typizität en prototypetheorie', *Bsb* 2022, afl. 1.

45. HR 12 maart 2013, ECLI:NL:HR:2013:BZ2653.

46. Idem, r.o. 2.6.

47. M. van der Molen, 'De aanpak van milieucriminaliteit dreigt vast te lopen', *Opportuun* 2020, afl. 2, magazines.openbaarministerie.nl/opportuun/2020/02/interview-rob-de-rijck.

48. A. Greene, 'The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative', *Fordham Environmental Law Review* 2019, afl. 30(3), p. 37-38.

49. N.M.C.P. Jägers, 'Vernietiging van het milieu: een internationaal misdrijf?', *AA*

2017, afl. 5, p. 365.

50. Zie bijvoorbeeld L. Burgers & J. den Outer, *Rights of nature: case studies from six continents*, Embassy of the North Sea 2022 en Sólón, 'The rights of mother earth', in: V. Satgar (red.), *The Climate Crisis: South African and Global Democratic Eco-Socialist Alternatives*, Johannesburg: Wits University Press 2018.

51. M.A. van der Vlugt, commentaar op aanhef Genocideverdrag, in: J.W. Ouwerik & P.A.M. Verrest, *Tekst & Commentaar Internationaal Strafrecht*, 1 januari 2022, par. 1.a (via Kluwer Navigator).

dan ecocide. Hierdoor staat een milieustrafbaarstelling die voor zijn terminologie aansluit bij genocide op gespannen voet met het beginsel van *fair labelling*.

Het is bovendien twijfelachtig of een strafbaarstelling van ecocide een toets aan het *fair labelling*-principe op dit moment kan doorstaan, omdat de term nauwelijks in het dagelijkse taalgebruik voorkomt. De wetgever hoort in het strafrecht kwalificaties te gebruiken waarmee de maatschappij zich kan verenigen. De Britse strafrecht-hoogleraar Tadros betoogt in dit kader:

The criminal law may be criticized if it replaces the kinds of ideals and judgments that are familiar from ordinary discourse with abstract or technical rules or rules whose content in no way reflects familiar moral discourse. In this way, the law may fail to speak adequately to its citizens. This is important not only in the role that the law has in guiding citizens' conduct, but also during trials and in condemning offenders for what they have done.⁵²

Het gevaar dat Tadros schetst ligt bij een strafbaarstelling van ecocide op de loer. De term wordt weliswaar steeds vaker gebruikt binnen activistische kringen en in de juridische wetenschap; daarbuiten zal hij op dit moment weinigen aanspreken. Het is belangrijk daarbij op te merken dat het dagelijks taalgebruik, en mogelijk dus ook het gebruik van het woord ecocide, aan verandering onderhevig is. De term genocide werd ook ontwikkeld en aanvankelijk met name gebruikt binnen het juridische discours.⁵³ Vervolgens is het woord een onderdeel van het maatschappelijke taalgebruik geworden. Een soortgelijk proces zou met het gebruik van de term ecocide kunnen gaan plaatsvinden. Als het gebruik van de term toeneemt, zal eerder sprake zijn van een kwalificatie die de maatschappij aanspreekt. Bovendien zou de term waarschijnlijk minder associaties met genocide oproepen als hij bekender wordt en een meer zelfstandige betekenis krijgt. Daarmee kan mogelijk tegemoet worden gekomen aan de bezwaren op het gebied van *fair labelling* die ecocide op dit moment oproept.

5. Afronding

Of ecocide een *fair label* is, hangt dus onder andere af van de redactie van de strafbaarstelling. Die redactie zal allesbehalve gemakkelijk zijn; de wetgever zou op allerlei vragen stuiten die zich niet zomaar laten beantwoorden. Zo zou hij moeten bepalen hoe de strafbaarstelling zich tot het bestuursrechtelijke milieurecht verhoudt. Op dit moment kent het milieustrafrecht een administratieve afhankelijkheid, zoals ik eerder in dit artikel besprak. Een van de kenmerken van ecididewetgeving is dat die afhankelijkheid, al dan niet deels, wordt verlaten. Een milieustrafbaarstelling zonder deze afhankelijkheid kan op gespannen voet met het legaliteitsbeginsel staan.⁵⁴ Rechtssubjecten kunnen dan immers strafrechtelijk worden aangesproken, ondanks dat zij vergunningen en andere milieuvoorschriften naleefden. De wetgever zou helder moeten stellen in welke gevallen daarvan sprake kan zijn. In de Nederlandse literatuur zijn enkele voorstellen gedaan voor een milieustrafbaarstelling zonder administratieve afhankelijkheid.⁵⁵ Het zou voor de hand liggen

dat de wetgever daarbij aansluiting zoekt.

Ook is de vraag of een nieuwe milieustrafbaarstelling als ecocide niet zou vragen om een herijking van het gehele materiële milieustrafrecht. In de juridische wetenschap werd het milieustrafrecht in 1990 al als 'een ondoordachte chaos' aangeduid.⁵⁶ Sindsdien hebben nauwelijks fundamentele veranderingen plaatsgevonden, en is de kritiek dan ook blijven bestaan.⁵⁷ Het milieustrafrecht bestaat uit de milieubepalingen uit het Wetboek van Strafrecht, de vaak zeer gedetailleerde milieunormen onder de Wet op de economische delicten, en daar komt binnenkort waarschijnlijk een aantal strafrechtelijk handhaafbare zorgplichten uit de Omgevingswet bij.⁵⁸ Het toevoegen van een nieuwe strafbaarstelling als ecocide aan deze lappendeken van strafbaarstellingen, komt de duidelijkheid en hanteerbaarheid van het rechtsgebied waarschijnlijk niet ten goede. Mocht de wetgever al overgaan tot een strafbaarstelling van ecocide, dan lijkt een algehele herziening van het materiële milieustrafrecht daarbij op zijn plaats.

Tot slot zou de wetgever duidelijk moeten maken hoe de strafbaarstelling zich verhoudt tot grote ecologische schade die voortkomt uit structurele en collectieve gedragingen, zoals klimaatverandering. Ecocide wordt vaak genoemd als antwoord op dergelijke grote problemen, en dat is ergens begrijpelijk. De ecologische crises van onze tijd zijn dusdanig immens, en de reactie van veel overheden en bedrijven komt zo langzaam op gang, dat het strafrecht al gauw aanvoelt als de geschikte juridische reactie. Bij zulke grote problemen en zo'n frustrerende reactie, lijkt immers alleen het zwaarste wapen uit de juridische gereedschapskist op zijn plaats. Het strafrecht kan vanwege zijn morele zeggingskracht en afschrikkende werking voor velen als het vanzelfsprekende middel voelen. Het strafrecht is echter met name geschikt om te reageren op excessen en incidenten. Of een strafbaarstelling van ecocide ook kan worden gebruikt om hét antwoord te bieden op dergelijke structurele problemen, valt te bezien.⁵⁹ •

52. V. Tadros, 'Fair Labelling and Social Solidarity', in: L. Zedner & J.V. Roberts, *Principles and Values in Criminal Law and Criminal Justice*, Oxford: Oxford University Press 2012, p. 71.

53. H. Earl, 'Prosecuting genocide before the Genocide Convention: Raphael Lemkin and the Nuremberg Trials, 1945-1949', *Journal of Genocide Research* 2013, afl. 15/3, p. 318-319.

54. Zie bijvoorbeeld M.G. Faure & M.J.C. Visser, *De strafrechtelijke bescherming van het leefmilieu in België, Duitsland en Nederland*, Antwerpen: Intersentia 1999, p. 293.

55. Zie bijvoorbeeld I.M. Koopmans, *De strafbaarstelling van milieuverontreiniging* (diss.), Arnhem: Gouda Quint 1996 en M.G. Faure, Th.A. de Roos & M.J.C. Visser, *Herziening van het commune milieustrafrecht*, Deventer: Gouda Quint 2001.

56. Th.J.B. Buiting & A.E.H. Huygen, 'Milieustrafrecht: een ondoordachte chaos', in: P.J.J. van Buuren, G. Betslem & T. Ulstra (red.), *Milieurecht in stelling: Utrechtse opstellen over actuele thema's in het milieurecht*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1990, p. 72-95.

57. Zie bijvoorbeeld M. Velthuis, 'De beperkte toepasbaarheid van artikel 173a en 173b Sr in de praktijk', *BSb* 2020, afl. 3.

58. D.R. Doorenbos, 'Modieuze milieudelicten: Strafrechtelijk gesanctioneerde zorgplicht- en vangnetbepalingen in de omgevingswetgeving', *MenR* 2021/106.

59. Vergelijk J. Mehta & J. Jackson, 'To stop climate disaster, make ecocide an international crime. It's the only way', *The Guardian* 24 februari 2021 en H.G. van der Wilt, 'Grootschalige milieuvuurs voor het Internationale Strafhof: (g)een schijn van kans?', *DD* 2021/22.